

Ю. ГЕЦКО (Ужгород)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЧЕТВЕРТОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: МІСЦЕ УКРАЇНИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасна оцінка тенденцій в оперативній обстановці навколо формування нинішніх колективних регіональних і глобальної систем міжнародної безпеки свідчить, що процеси, які відбулися протягом останнього десятиріччя XX століття і продовжують розвиватися на початку XXI століття в країнах Центральної, Південної та Східної Європи, а також на терені держав СНД, являють собою заміну соціально-політичної системи, суспільних відносин і поглядів на них, характер та поняття власності, в тому числі й інформаційної. Поява елементів ринкової економіки, розширення демократії та плюралізму думок щодо шляхів подальшого розвитку суспільства і міждержавних відносин легалізували феномен політичної боротьби в суспільному житті в рамках національних територій колишніх соціалістичних держав. До цих процесів додалися також суттєві зміни геополітичного балансу, зокрема, на європейському континенті, та в розстановці сил у світі в цілому.

Глобалізація принесла з собою нові виклики. Демократичні здобутки "відкритого суспільства" опинилися під загрозою перманентної політичної нестабільності. Це стосується не лише України. В ЄС політична ситуація протягом останніх п'яти років далека від стабільності. Провал референдуму щодо Європейської конституції, масштабні акції протесту профспілок проти соціальних реформ, які проводить Єврокомісія, зростання популярності євроскептиків. Хвилі дестабілізації докотилися і до Латинської Америки, де раптом домінуванню США було зроблено виклик у вигляді режиму Уго Чавеса у Венесуелі, перемоги Моралеса в Болівії та посилення Фіделя Кастро на Кубі, якого у Вашингтоні зарано списали з рахунків. Аналітики відзначають посилення загрозових тенденцій у глобальному масштабі. Старі організації та альянси (ООН, НАТО, G7 тощо) перестають відбивати нову політичну й економічну реальність, міжнародне співтовариство спільно намагається формувати нові альянси та інституції (G8, ШОС, ідея включення Індії і Китаю до складу Міжнародного енергетичного агентства та ін.) і реформувати старі.

Сучасна міжнародна політика не вписується в жодну з цих названих моделей. Вона є дивним гібридом, одно – чи багатополусною системою з однією наддержавою та кількома великими державами. Врегулювання ключових міжнародних питань вимагає дій від єдиної наддержави, але завжди – у поєднанні з іншими великими державами; єдина наддержава, проте, може накласти вето на спроби інших держав вирішити ключові питання об'єднаними зусиллями [7, с.45].

Зрозуміло, що без стратегічного партнерства у розв'язанні планетарних проблем надійно гарантувати безпеку як міжнародного співтовариства, так і окремо взятої держави стає дедалі складнішим, бо спектр глобальних проблем не тільки надзвичайно широкий, але й зачіпає основи національної безпеки кожної країни світу незалежно від сучасного рівня її соціально-економічного розвитку та місцезнаходження на землі [14, с.28].

Ключових протиріч п'ять: надмірне навантаження на наддержави, суперництво великих держав, нестабільність їхніх союзів, наявність держав, які спонсорують тероризм, і піднесення терористичного руху.

Україна активно втягується у глобальне протистояння, яке американський політолог Еліот Коен визначив як "Четверта світова війна". На думку Коена, зараз точиться боротьба з тероризмом і шахрайськими режимами. (Холодна війна між Варшавським договором і НАТО вважається третьою за ліком.)

Уже на першому етапі холодної війни (Третьої світової) почала формуватися принципово нова тенденція. Дві глобальні системи, що створили потенціал багаторазового знищення людської цивілізації, в інтересах самозбереження перенесли епіцентр протистояння на "світову периферію".

Ідеологічний фон боротьби із „комуністичною загрозою” протягом усього періоду військово-політичного та інформаційно-психологічного протистояння був прикриттям для американської еліти в реалізації своєї стратегічної мети – досягнення світового лідерства в конкуренції з іншими цивілізаціями (західноєвропейською, слов'янською, різновидами східних цивілізаційних утворень тощо). В умовах назрівання третьої світової економічної кризи це надавало можливість американцям втягувати інші провідні західні держави та країни Сходу до боротьби, котра не припиняється й нині, з „комуністичною небезпекою”, тим самим виснажуючи їхні моральні та матеріальні ресурси і поступово просуваючи США до статусу „єдиної в світі супердержави” [1, с. 160].

Найбільшою загрозою на думку автора, є не ісламістський фундаменталізм, а самовпевненість сучасної американської влади, котра після розвалу „радянської імперії” розбудовує власну світову „американську імперію”, нав'язуючи народам світу модель „американського ліберального способу життя”.

В результаті поразки в холодній війні однієї з протиборчих систем двополусна формула світового устрою припинила існування. Але "холодна війна" заклала десятки, якщо не сотні, мін сповільненої дії, які починають вибухати вже в добу "Четвертої світової війни". Наслідками виявилися глобалізація і зустрічний процес опору, ерозія національних держав, девальвація народовладдя як права народу на державне самоврядування, трансформація суверенітету у "відповідальний суверенітет", ліквідація державної монополії на насильство і "гуманітарні інтервенції". Ісламський тероризм, точніше його

новітня модифікація, виник саме у часи Третьої світової [10].

Четверта світова війна є великим і багатовекторним процесом, у якому реалізуються новітні формули конфліктів, передбачені Семюелем Хантінгтоном [18] та Збігнєвом Бжезінським [4].

Так С. Хантінгтон неминучість зіткнення цивілізацій аргументує наступним чином:

“По-перше, розходження між цивілізаціями не просто реальні. Вони - найбільш істотні. Цивілізації несхожі по своїй історії, мові, культурі, традиціям і, що найважливіше, - релігії. По-друге, світ стає більш тісним. Взаємодія між народами різних цивілізацій підсилюється. Це веде до росту цивілізаційної самосвідомості, до поглиблення розуміння розходжень між цивілізаціями і спільності в рамках цивілізації. По-третє, процеси економічної модернізації і соціальних змін в усьому світі розмивають традиційну ідентифікацію людей з місцем проживання, одночасно слабшає і роль нації-держави як джерела ідентифікації. Що утворилися в результаті лакуни по більшій частині заповнюються релігією, нерідко у формі фундаменталістських рухів. Подібні рухи склалися не тільки в ісламі, але й у західному християнстві, іудаїзмі, буддизмі, індуїзмі. По-четверте, ріст цивілізаційної самосвідомості диктується роздвоєнням ролі Заходу. З одного боку, Захід знаходиться на вершині своєї могутності, а з інший, і можливо саме тому, серед незахідних цивілізацій відбувається повернення до власних коренів. По-п'яте, культурні особливості і розходження менш піддані змінам, чим економічні і політичні, і внаслідок цього їх складніше дозволити або звести до компромісу” [18, с.49].

З іншого боку наявні тенденції у формуванні балансу сил у постбіполярній Європі допомагають добре зрозуміти класифікацію, котра зроблена відомим американським геостратегом З. Бжезінським. За його визначенням, є три Європи:

Європа-1, до котрої належать держави Західної Європи та Європейського Союзу;

Європа-2 – центральноевропейські країни із західними традиціями;

Європа-3 – „східні європейці колишнього Радянського Союзу, деякі з них сподіваються стати, врешті-решт, частиною Європи, а натомість бояться наслідків тривалого відлучення від загальноєвропейського інтеграційного процесу”.

Як відомо, у межах „третьої Європи”, на думку З. Бжезінського, мають об'єднуватися Балкани, Балтія, Україна, Беларусь, Молдова і сама Росія. Десятиліттями, на думку американського дослідника, країни „Європи-3”, особливо Росія, а можливо й Україна, переживатимуть внутрішні кризи. „Європа-2”, завдяки більш ранньому поєднанню з „Європою-1”, більш імовірно, що подолає свої внутрішні проблеми [12, с.202].

Проводячи політику, спрямовану на пониження рівня військової могутності новоутворених посткомуністичних, особливо пострадянських держав, керівники провідних Західних держав фактично затягують реформування НАТО. Вона залишається, перш за все, переважно наступальною військовою організацією, котра спирається переважно на силові методи вирішення спірних питань у міжнародних справах. Саме це підтверджується останніми подіями навколо Іраку, Афганістану, на Балканах – під час вирішення проблеми Косово і відповідних санкцій щодо останнього державного комуністичного режиму С. Мілошовича в СФРЮ та авторитарних режимів Саддама Хусейна в Іраку та „Талібан” в Афганістані.

Хоча з іншого боку було б великим спрощенням вважати, що перетворення США на єдину наддержаву та їхня одноосібна гегемонія викликають суто позитивні емоції європейської спільноти. Хоча йдеться про фундаментальні речі – про долю Європи, як визнаного лідера світового цивілізаційного процесу, збереження її унікальності в цьому процесі як самостійного центру багатопольярного світу третього тисячоліття. Розширення зони ЄС потрібно розглядати в цьому аспекті. Йдеться про кроки у напрямку посилення геополітичної самодостатності ЄС, захист від домінуючого впливу США, посилення цивілізаційної автономії Європи. Україна має обов'язково враховувати ці процеси [6, с.15].

Якщо у геополітичному сенсі військовополітична конкуренція відбувається між США, РФ та КНР, то у сфері високих технологій гравців явно побільшало. Бурхливими темпами набирають обертів економіки Індії, Ізраїлю та Пакистану.

Перехід від історичного періоду, відзначеного переважанням національних економік з законодавчими та політичними рамками, властивими кожній окремій державі, до іншого етапу – глобальної економіки, з притаманними їй анархією світової валютно-фінансової системи та олігархією основних суб'єктів ринкової діяльності, як двох головних форм регламентації світової економіки - не зробили світове господарство ефективнішим, а людство згуртованішим [11, с.14].

При цьому слід зазначити, що на процес інтеграції суттєвий вплив має подвійна мораль Заходу. В межах своєї цивілізації Заходом забезпечуються необхідні умови стійкості та економічного зростання, тобто застосовуються методи державного регулювання, які корегують рефлексивність зворотнього зв'язку і забезпечують соціальний порядок. Стосовно периферії світового господарства розвинуті заохочують дію конкуренції на рівні ринкового фундаменталізму, тобто поширення суто ринкових принципів поведінки на всі елементи суспільного життя, ігноруючи соціальні, морально-етичні і духовні цінності [2, с.20].

Слід також зазначити що з урахуванням незаперечних фактів соціальної нерівності, штучний процес прискорення в створенні єдиного світового господарства, пов'язаний з нав'язуванням США далеких від наслідування моделей соціально-економічного розвитку іншим країнам, – вступає у протиріччя з їхніми об'єктивними інтересами. Таке прискорення виходить за межі економічних відносин, поширюється на всі сфери суспільного життя. Більш того, такого роду „штучне прискорення” стає відповідною формою агресії, агресії без застосування військової сили, з опорою на економічні та політичні чинники.

Динаміка Четвертої світової війни, ініційованої 11 вересня 2001 року, за п'ять років поступово перевела "боротьбу з міжнародним тероризмом" у формат війни західного (євроатлантичного) світу зі східним світом ("який не дотримується демократичних цінностей"). При цьому похід на Схід виглядає фактично невіддільним від ресурсних факторів нафти і газу.

Росія фактично втягнулася в боротьбу за контроль над енергоресурсами. Тим самим Москва прийняла нав'язані їй правила гри, в якій домінуючим центром продовжують залишатися США.

У процесі глобальної боротьби за енергоресурси Україна потрапляє і вимушено перебуває у фокусі загострених суперечностей геополітичних конкурентів. Відкритість українського політикуму, прозорість для зовнішніх впливів вітчизняних політичних інститутів створили умови, коли Україна опинилася перед загрозою зовнішнього управління.

За умов посилення діалогу Росії з провідними країнами світу Україна втрачає своє геополітичне та геостратегічне

значення в очах Кремля. І тут немає нічого несподіваного у наших відносинах. Росія дуже чітко захищає свої національні інтереси. Тому й Україна має розпочати адекватно захищати свої національні інтереси.

Донедавна нас ще залякували так званім старшим братом, маючи на увазі Росію. Ця ментальність, що досі дається взнаки у середовищі української діаспори, в Україні вже явно похитнувся, коли за 19 років незалежності ми на власні очі побачили і відчули реально куди більшу загрозу вже від США. Та найгірше те, що в ролі посібників американського глобалізму нині виступають вже і західноєвропейські країни, включені в зону впливу агресора, найбільше Німеччина. Головна відмінність Четвертої світової війни від відомих досі війн полягає в тому, що в ній беруть участь не окремі держави чи нації, а глобальні транс-національні структури. Агресія цих структур проникає в різні сфери життя: біосферу та ноосферу, географічний та історичний простір, віртуальний, комунікативний і економічний світ. Та найголовнішою зі сфер, куди сягає наш противник, залишається ноо- і психосфера — тобто сфери розумової та духовної діяльності людини [16].

То ж нажалі, слід відзначити, що на сьогодні Україна не є суб'єктом геополітичної гри на жодному рівні [5]. Вона не є навіть регіональною державою. Вона є простором, на якому з'ясовують стосунки три суб'єкти: США, Євросоюз та Росія. (Відтак втрати, що Україна уже понесла в четвертій світовій – скорочення виробництва на 3¼ і населення на 3 мільйони демонструють вплив геополітичних факторів навіть без «гарячого» варіанту.)

Складність ситуації для України поглиблюється і її внутрішньополітичною кризою. Продовження невизначеності в парламенті призводить до того, що ми можемо втратити необхідні атрибути держави. Криза державності може призвести не лише до оформлення територіального розколу України на Схід та Захід, а й до громадянського конфлікту. І тоді фронтів зведення стануть нашою реальністю, а не футурологічними розвідками. І це треба чітко усвідомлювати нашим політикам. Стабілізація політичної ситуації, формування проукраїнського уряду, вироблення адекватної стратегії просування власних національних інтересів у світі ось яким має бути вихід для України, щоб уникнути втрат від глобалізаційних процесів.

1. Алексеенко І. Світові цивілізації в історичній динаміці. // Політичний менеджмент. – 2004. – №3. – С. 152– 162.
2. Андрійчук В. Поїзд уже пішов?: Глобалізація й Україна: надії та страхи. // Політика і час. – 2002. – №8. – С. 16 – 25.
3. Белорус О.Г., Пахомов Ю.М., і др. Глобальное конкурентное пространство — К.: КНЕУ, 2008. — 720 с.
4. Бжезінський З. Велика шахівниця. – Львів – Івано-Франківськ, 2000.
5. Буздуган Ю. Геополітика та національні інтереси України. Матеріали наукової конференції «Національна ідея – відповідь на виклик часу». [_http://www.varianty.org.ua/National_idea/Buzduhan.htm](http://www.varianty.org.ua/National_idea/Buzduhan.htm).
6. Гальчинський А. Геополітичні аспекти євро інтеграційного курсу України. // ПІК. – 2002. – №42. – С. 15 – 17.
7. Гальчинський А.С. Глобальна криза чи криза глобалізації. // Віче. – 2002. - №1. – С. 44 – 50.
8. Гальчинський А.С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. – К.: Знання України, 2002.
9. Головченко В. «Дракон у тумані»: геополітичний виклик Пекіна і відповідь Вашингтона. // Людина і політика. - 2004. - №3. - С.97-107.
10. Горбулін В. Український фронт Четвертої світової війни. // Воєнна історія №4-6 (28-30) за 2006 рік. [_http://warhistory.ukrlife.org/4_6_06_5.htm](http://warhistory.ukrlife.org/4_6_06_5.htm)
11. Гура В. Глобалізація і проблема людини: [Геополітика]. // Політика і час. – 2001. – №2. – С. 14 –18.
12. Кара-Мурза С.Г. Європоцентризм – едипов комплекс інтелігенції. – М.: Алгоритм, 2002. – 256 с.
13. Кара-Мурза С.Г. Истмат и проблема восток-запад. – М.: Алгоритм, 2001. – 256 с.
14. Костенко Г.Ф. За умов глобальних викликів: [Проблеми безпеки]. // Політика і час. – 2003.- №9. – С.25 – 29.
15. Кузьменко В.П. Мегатренди людського розвитку в розбудові нового світового порядку цивілізацій та місце в ньому України // Стратегічна панорама – 2000. -№1-2.
16. Лозко Г. Релігійна зброя в Четвертій світовій війні. Всеукраїнський загальнополітичний освітнянський тижневик № 22 (173) 31 травня - 6 червня 2006 року.
17. Павленко Ю.В. Глобальні протиріччя та цивілізаційна природа України. Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій. Матеріали науково-практ. конф 23.05.2003. – К.: Нац. акад. упр. – К., 2003. – 329с.
18. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Политические исследования. – 1994. – № 3. – С. 30-49.
19. Цивилизационная структура современного мира: В 3-х т. Т. 2. Макрорхристианский мир в эпоху глобализации / Ю.М. Пахомов, Ю.В. Павленко, и др. — К.: Наук. думка, 2007. — 691 с.
20. Цивилизационная структура современного мира: монография: в 3 т. Т. 3, кн. 1. Цивилизации Востока в условиях глобализации; Мусульманско-африканская и индийско-южноазиатская цивилизации / Ю.Н. Пахомов, Ю.В. Павленко, и др. — К.: Наук. думка, 2008. — 544 с.

SUMMARY

Hetsko J. GLOBALIZATION AS A PRECONDITION OF FOURTH WORLD WAR AND THE PLACE OF UKRAINE IN THIS PROCESS

In this article the author analyses the possibility of rise of the Fourth World War and its consequences for human life. The focus is emphasized on the causes of this war, and one of the main factors is civilization factor. The author stresses on the need of create counteraction to possible threats of war and creating such balance of powers that would be removed the negative consequences of interciviliation conflicts in specific examples. Attention is accented on the role and place of Ukraine in this process, because it was at the cross-roads of interests of different civilizations from ancient time.